

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ ТА НАУКИ

УДК 378[331.546+005.963.1](045)

С. М. Безбородих

ПРОФЕСІЙНА ПРИДАТНІСТЬ ЯК ПЕРЕДУМОВА ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ

Професія педагога – одна з основних у сучасному світі. Від його зусиль, майстерності й компетенції залежить майбутнє всього суспільства. Педагог – це людина, яка професійно займається навчальною (викладацькою) і виховною діяльністю. Якщо зупинити процес навчання й виховання, то нові покоління не оволодіють досвідом, не отримають знань, які потрібні для підтримки культурного, економічного й соціального прогресу [3]. Отже, педагог – суб'єкт педагогічної діяльності, носій суспільних цінностей, знань і практичного досвіду.

У сучасній науці дуже актуальним є питання професійної придатності та професійного відбору абітурієнтів (майбутніх педагогів) у педагогічні заклади. На думку представників різних наукових галузей, майбутній педагог є ключовою фігурою у вирішенні пріоритетних завдань розвитку держави й суспільства, йому належить визначальна роль у створенні духовного й морального потенціалу країни. Він стимулює інноваційний розвиток у соціальному житті, культурі. Незважаючи на дуже складні умови нашої держави у часи існування гібридної війни на Сході України, педагог залишається головною дійовою особою на шляху реалізації стратегічного напрямку розвитку України – зробити її конкурентоспроможною серед інших країн.

Підкреслимо, проблема професійного відбору та професійної придатності відображається в роботах В. Бодрова, Ю. Гільбуха, К. Гуревича, С. Клімова, В. Чебишева, В. Шадрикова та інших.

Доречно відзначити, у роботах М. Амінова, Н. Мажара, В. Сластьоніна, М. Тиценка, Б. Федоришина та ін. розглядаються проблеми діагностики професійної придатності та відбору абітурієнтів (майбутніх педагогів). Але не знайшли свого масового застосування в доборі абітурієнтів методи професійної діагностики. Значний досвід теоретичних та прикладних розробок за даною проблемою був накопичений, але залишався незатребуваним. Таким чином, ця проблема набула актуальності в сучасному освітньому просторі.

Тому метою нашої статті є розгляд проблеми професійної придатності як передумови фахової підготовки майбутніх педагогів.

Перш ніж удатися до аналізу проблеми, поданої у заголовку статті, зазначимо, що у дослідженнях вчених Т. Воробйової, Н. Кузьміної, В. Сластьоніна, Р. Хмелюк, С. Чистякової та ін. доведено, що не кожна

людина може стати педагогом тільки завдяки своїм психофізіологічним особливостям. Серед сучасних абітурієнтів треба виявляти таких, хто разом зі стійким інтересом до майбутньої професії мав би адекватні особистісні якості щодо професійного навчання та професійної діяльності. Ми усвідомлюємо, що, за свідченнями досліджень, знання старіють дуже швидко, уміння – повільніше, але й вони не можуть забезпечити постійний успіх у будь-якій професійній діяльності.

Підкреслимо, психологічний відбір перебуває у тісному зв'язку з проблемою професійної придатності, під якою розуміють наявність у кандидата комплексу знань, умінь й особистісних якостей, необхідних для виконання професійної діяльності у відповідності з вимогами до її ефективності. Професійна придатність визначається взаємодією комплексу перемінних особистості і самої діяльності, яка призводить до успіху або невдачі в професійній діяльності і відображається в показниках ефективності діяльності і задоволеності нею. Професійна придатність не дається людині з її народженням, вона формується у процесі навчання і наступної професійної діяльності за наявності позитивної мотивації [5, с. 310].

Вважаємо, реально дійовими прийнято називати мотиви, які не потребують додаткової зовнішньої активізації, самостійно виникають і розвиваються, що є свідченням внутрішньої потреби студента в підготовці до успішного застосування змісту фахових предметів на практиці. У процесі навчання виділяються різні типи мотивів навчальної діяльності й мотиваційних орієнтацій. Так, П. Якобсон розглядає три типи мотивації навчання: негативна мотивація (неприємності, труднощі, бар'єри, дисонанс); мотивація, закладена в самому навчальному процесі (оволодіння знаннями, новизна інформації, ліквідація незнання, відкриття раніше невідомих сторін явища, намагання подолати труднощі інтелектуального порядку); мотивація, що перебуває поза навчальною діяльністю (соціальні прагнення) [8, с. 188–193].

Зазначимо, професійна придатність тісно пов'язана з комплексним психологічним утворенням – здібностями. Здібності розуміють як індивідуально-психологічні особливості людини, від яких залежить успіх певного виду діяльності, і властивості, які виробляються лише у процесі певним чином організованої діяльності. Отже, професійна придатність означає наявність у людини певних здібностей, які, по-перше, дають їй змогу успішно виконувати діяльність; по-друге, обумовлюють легкість і швидкість набуття нових знань і навичок; по-третє, відрізняють одну людину від іншої [5, с. 22].

Доречно зауважити, що до моменту вибору професії не може бути вже готової сформованої професійної придатності, утім деякі компоненти придатності до педагогічної професії можуть бути сформовані завчасно (наприклад, громадські якості, загальна дієздатність, відношення до праці).

Є. Клімовим було виділено п'ять професійно важливих компонентів професійної придатності особистості до конкретного виду діяльності:

1. Громадянські якості – ідейний, моральний облік особистості як члена колективу, суспільства.

2. Відношення до праці, професії, інтереси і задатки до певного виду діяльності.

3. Дієздатність (загальна: фізична, розумова): самодисципліна, ініціативність, активність, фізична витривалість, тощо.

4. Конкретні, часткові, спеціальні здібності. Це особисті якості, які важливі для конкретного виду діяльності.

5. Навички, звички, знання, досвід [7].

На думку того ж Є. Климова існують різні ступені профпридатності. Вчений виділяє чотири таких ступеня:

1. Непридатність (до даної професії). Вона може бути тимчасовою або практично нездоланною. Про непридатність варто говорити, коли відхилення у здоров'ї не сумісні з цією професією. А також протипоказання можуть бути й педагогічними.

2. Придатність (до тієї чи іншої професії або групі таких). Цей ступінь характеризується тим, що немає протипоказань. Тобто, є реальний шанс, що людина буде гарним фахівцем в цій галузі.

3. Відповідність (даної людини даної сфери діяльності). Характеризується не тільки відсутністю протипоказань, а й наявністю особистих якостей, які придатні для вибору даної професії або групи професій.

4. Покликання (даної людини даної сфери діяльності). Ця ступінь профпридатності характеризується тим, що у всіх основних елементах її структури є явні ознаки відповідності людини вимогам діяльності. Мова йде про ознаки, якими людина виділяється серед рівних собі з навчання та розвитку [Там само].

Варто зазначити, що професійна придатність є результатом професійного самовизначення в процесі навчання і освоєння професії, а також професійної спрямованості особистості. Професійна спрямованість характеризується установкою особистості на розвиток якостей, необхідних для успішної праці з обраної професії. У загально-психологічних теоріях особистості спрямованість постає як якість, що визначає її психологічний склад. У різних концепціях цю характеристику розкривають по-різному: «динамічна тенденція» (С. Рубінштейн), «смыслотворчий мотив» (О. Леонтьев) тощо.

Л. Божович спрямованість особистості розуміє як систему стійко домінуючих мотивів, що визначають цілісну структуру особистості. У контексті цього підходу зріла особистість організовує свою поведінку в умовах дії декількох мотивів; обирає мету діяльності й за допомогою спеціально організованої мотиваційної сфери регулює свою поведінку таким чином, щоб було усунуто небажані [1].

Л. Мітіна відзначає, що психологічним фундаментом розвитку особистості майбутнього або професіонала в будь-якій галузі людської діяльності є така базова характеристика, як особистісна спрямованість [6].

Таким чином, професійна спрямованість, поряд із професійними знаннями, вміннями, навичками, розглядається психологами як важливе психологічне утворення (Л. Божович, В. Мерлін, К. Платонов, С. Рубінштейн). Під професійною спрямованістю особистості прийнято розуміти прагнення, націленість особистості застосовувати свої знання, досвід, здібності в галузі обраної професії. До змісту даного поняття в якості підсистем уходять професійні ціннісні орієнтації, інтереси, відносини [6, с. 39–40].

У дослідженнях Н. Кузьміної [4] були визначені основні компоненти структури професійної спрямованості особистості вчителя, серед яких виокремлюються:

- свідомість суспільної значущості професії вчителя (когнітивний компонент);
- задоволеність обраною педагогічною професією, мотивація професійної діяльності (емоційний компонент);
- усвідомлення й самооцінка своїх педагогічних здібностей майбутніми вчителями, їхнє ставлення до труднощів професійної діяльності (дійовий компонент).

Різновидом професійної спрямованості є педагогічна спрямованість, яка має відмінність лише у своєму об'єктивно-предметному змісті. У структурі педагогічної спрямованості можна виділити: емоційно-ціннісне ставлення до професії педагога; професійно значущу якість учителя або компонент педагогічних здібностей; рефлексивне управління розвитком учнів [4].

Можемо констатувати, що ставлення людини до професії виявляється в її професійних інтересах, що відображають активну пізнавальну діяльність людини у зв'язку із професією. У науковій літературі під терміном «інтерес» розуміють форму виявлення пізнавальної потреби, що забезпечує спрямованість особистості на усвідомлення цілей діяльності та сприяє орієнтуванню, ознайомленню з новими фактами та кращому відображенню навколишньої дійсності [8, с. 253]. Дійсно, потяг особистості до пізнання предметів та явищ навколишнього середовища, розкриття їх сутності стає можливим лише за умови виявлення людиною справжнього, непідробного інтересу до об'єкта (об'єктів) пізнання. Інтерес проявляється як потреба особистості займатися певною діяльністю, як стимулятор активності особистості. Формування професійних інтересів базується на глибоких всебічних знаннях щодо характеру, змісту і організації діяльності та позитивному ставленні до праці. Пізнавальний інтерес є чинником формування професійно-педагогічних цінностей студентів, під впливом якого

активізується вся професійна діяльність у цілому, а саме, психологічні процеси, що лежать в основі творчої педагогічної діяльності.

Вважаємо, що професійний інтерес може супроводжуватись професійним покликанням, тобто специфічним відношенням до певного виду діяльності. Професійне покликання – це соціально зумовлений стійкий потяг людини до певного виду трудової діяльності, за якого робота найбільш продуктивна і відповідає реальним і потенційним можливостям особистості. Виражається професійне покликання сукупністю розвинутих здібностей і стійкою схильністю.

Отже, упродовж нашого дослідження ми дійшли висновку, що професійна придатність визначається сукупністю індивідуальних особливостей людини, які впливають на успішність засвоєння трудової (навчальної) діяльності і ефективність її виконання. Зазначимо, що необхідність професійної придатності обумовлена наявністю у людини стійких і істотних відмінностей, фізіологічних і психологічних властивостей, сформованих соціальним середовищем на основі природних задатків. Таким чином, професійна придатність як передумова фахової підготовки майбутніх педагогів забезпечує успішне опанування професії за час навчання, сприятливу адаптацію до умов праці, прагнення до успіху, творчості, високих результатів майбутньої професійної діяльності.

Подальші дослідження необхідно спрямувати на поглиблене вивчення проблеми діагностики професійної придатності та відбору абітурієнтів (майбутніх педагогів) як конкурентоспроможних фахівців.

Список використаної літератури

1. Божович Л. И. Проблемы формирования личности : избранные психологические труды / Л. И. Божович. – М. : Ин-т практической психологии, 1997. – 352 с. **2. Зеер Э. Ф.** Кризисы профессионального становления личности / Э. Ф. Зеер // Психологический журнал. – 2004. – Т. 18. – № 6. – С. 35–44. **3. Зимняя И.** Педагогическая психология / И. Зимняя. – Ростов-на-Дону : Феникс, 1997. – 480 с. **4. Кузьмина Н. В.** Профессионализм личности преподавателя и мастера производственного обучения / Н. В. Кузьмина. – М. : Высшая школа, 1990. – 119 с. **5. Логунова М. М.** Культурно-гуманітарна підготовка державних службовців як чинник підвищення ефективності управлінської діяльності / М. М. Логунова // Вісник Української Академії державного управління при Президенті України. – 1997. – № 31. – С. 21–27. **6. Митина Л. М.** Психология развития конкурентоспособной личности / Л. М. Митина. – М. : Московский психолого-социальный институт; Воронеж : Модек, 2002. – 400 с. **7. Татенко В. А.** Психологические стратегии и технологии актуализации субъективного потенциала человека / В. А. Татенко // Психологія на перетині тисячоліть : Зб. наук. праць учасників П'ятих Костюківських читань : У 3 т. – К. : Гнозис, 1998. – Т. 3. – С. 308–314. **8. Якобсон П. М.** Психологические проблемы мотивации поведения человека / П. М. Якобсон. – М. : Просвещение, 1996. – 320 с.

Безбородих С. М. Професійна придатність як передумова фахової підготовки майбутніх педагогів

У статті розглядається проблема професійної придатності як передумови фахової підготовки майбутніх педагогів. Доведено, що необхідність професійної придатності обумовлена наявністю у людини стійких і істотних відмінностей, фізіологічних і психологічних властивостей, сформованих соціальним середовищем на основі природних задатків. Визначено, що професійна придатність як передумова фахової підготовки майбутніх педагогів забезпечує успішне опанування професії за час навчання, сприятливу адаптацію до умов праці, прагнення до успіху, творчості, високих результатів майбутньої професійної діяльності.

Ключові слова: майбутні педагоги, професійна придатність, фахова підготовка.

Безбородых С. Н. Профессиональная пригодность как предпосылка специальной подготовки будущих педагогов

В статье рассматривается проблема профессиональной пригодности как предпосылки специальной подготовки будущих педагогов. Доказано, что необходимость профессиональной пригодности обусловлена наличием у человека устойчивых и существенных различий, физиологических и психологических свойств, сформированных социальной средой на основе природных задатков. Определено, что профессиональная пригодность как предпосылка специальной подготовки будущих педагогов обеспечивает успешное овладение профессией за время обучения, благоприятную адаптацию к условиям труда, стремление к успеху, творчеству, высоким результатам будущей профессиональной деятельности.

Ключевые слова: будущие педагоги, профессиональная пригодность, специальная подготовка.

Bezborodyh S. Professional Suitability as a Prerequisite for Special Training of Future Teachers

The article reveals the problem of professional suitability as a prerequisite for special training of future teachers. In modern science is a very important question of professional suitability and professional selection of students (future teachers) in educational institutions. According to representatives of various scientific fields, the future teacher is a key figure in addressing the priorities of the state and the society he belongs to the decisive role in creating a spiritual and moral potential. It is proved that the need for proficiency in humans due to the presence of persistent and significant differences, physiological and psychological characteristics, prevailing social environment based on natural instincts. Determined that professional suitability as a prerequisite for special training of future teachers ensures the successful development of the profession during training, adaptation to

favorable conditions, striving for success, creativity, high performance future careers.

Key words: future teachers, professional suitability, special training.

Стаття надійшла до редакції 11.05.2017 р.

Прийнято до друку 27.06.2017 р.

Рецензент – д.п.н., проф. Савченко С. В.

УДК 378.011.3-051:378.22

Л. І. Бондаренко

ДІАГНОСТИКА СФОРМОВАНOSTI ДОСЛІДНИЦЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ВИКЛАДАЧІВ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

В умовах динамічних соціально-економічних та соціокультурних змін у сучасному українському суспільстві освітні стратегії спрямовано на подальший розвиток національної системи освіти, інтеграцію її до європейського й світового співтовариства з урахуванням загальних тенденцій глобалізації, фундаменталізації, інформатизації освітнього простору. Реалізація поставлених завдань сприятиме досягненню основної мети системи вищої освіти України, зокрема педагогічної – підготовці компетентних, креативних, конкурентоспроможних педагогічних працівників.

З появою в Україні перших дослідницьких університетів реалізація поставлених завдань набула нових перспектив. Разом з тим наголошено, що процес підготовки магістрів загалом вимагає формування в них дослідницької компетентності, педагогічна цінність якої полягає в актуалізації творчого потенціалу особистості, формуванні ціннісних орієнтацій саморозвитку, підвищенні професійного статусу як майбутнього викладача.

У психолого-педагогічних дослідженнях проблему підготовки майбутніх педагогів ВНЗ до науково-дослідницької діяльності різнобічно висвітлено в студіях В. Андрущенка, З. Борисової, С. Гончаренка, П. Дмитренка, О. Дубасенюк, І. Зязюна, Є. Кулика, О. Пехоти, Ю. Риндіної, В. Романчикова, В. Сидоренка, С. Сисоєвої, Є. Спіцина, В. Тихонова, О. Чугайнової, Л. Шовкун та ін.

Мета нашої роботи полягає у розкритті основних критеріїв та показників рівнів сформованості дослідницької компетентності майбутніх викладачів вищих навчальних закладів.

Перехід вищої школи до ступеневої системи освіти передбачає оновлення професійної підготовки фахівців усіх кваліфікаційних рівнів, зокрема магістрантів за спеціальністю «Педагогіка вищої школи»